

УДК 65.012.12:33

**ТИПОЛОГІЯ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ
З ПІДТРИМКИ ПРОБЛЕМНИХ РЕГІОНІВ**

*Манойленко О.В., д.е.н., професор,
НТУ «ХПІ»,*

*Савченко Н.В., аспірант,
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН
України*

У статті досліджено вміст моделей регіонального розвитку та представлено авторську типологію форм реалізації функцій держави з підтримки проблемних регіонів країни.

В статье исследовано содержание моделей регионального развития и представлена авторская типология форм реализации функций государства по поддержке проблемных регионов страны.

Постановка проблеми в загальному вигляді, зв'язок з науковим і практичними завданнями

Проблема економічної безпеки досить гостро стоїть не тільки для країни в цілому, але і для окремого регіону. Кожен регіон, відчуючи сильний вплив загальних для України економічних тенденцій і явищ, в той же час має свої проблеми безпеки, які визначаються особливостями регіону: географічним положенням, кліматичними умовами, структурою галузей економіки, національним складом населення і культурно-історичними традиціями його поведінки. Регіональну безпеку доцільно розглядати концептуально, як проекцію економічної безпеки держави на регіональний рівень у плані забезпечення захисту життєво важливих інтересів індивіда, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Викладення невирішених питань

Економічна безпека регіону включає в себе: забезпечення інтересів регіону в галузі економіки; оцінку зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці регіону; формування економічної політики, інституційних перетворень і необхідних механізмів, що усувають або пом'якшують вплив факторів, які підривають стійкість регіональної економіки і призводять її до випадання з єдиного ринкового простору; організаційне забезпечення економічної безпеки регіону [1 – 4].

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Забезпечення економічної безпеки вимагає постійної діяльності з виявлення та діагностики загроз регіональним інтересам у галузі економіки та розробці заходів щодо їх запобігання та подолання. Державна політика підтримки територій має бути селективною (вибірковою), а в умовах гострого дефіциту бюджету – високоселективною. Об'єктами особливої підтримки за умов масових кризових ситуацій соціально-економічного, природно-ресурсного та екологічного характеру стає відносно невелика група регіональних (населені пункти, обмежені території) структур, тобто таких, де ці ситуації аномаль-

но загострені, а власних ресурсів для перелому негативних тенденцій недостатньо. У регіональних системах до таких структур насамперед належать проблемні території.

Підтримка проблемних регіонів ґрунтується на ідеї двокомпонентної регіональної економічної політики, згідно якої вона включає два типи політики: загальносистемну і селективну. Загальносистемна політика є основою державної регіональної політики, мета якої – створення інституційного середовища регіонального розвитку. Заходи такої політики не мають виборчого призначення, вони рівномірно впливають на всі регіони, тобто за характером дії вона є загальнодержавною. Селективна регіональна політика є свідомою діяльністю органів державного управління з метою досягнення рівномірного і ефективного розподілу господарської діяльності по території країни. Селективність державного втручання служить цілям усунення вад господарської системи, що перешкоджають нормальному функціонуванню ринкових механізмів.

Можна виділити два основні підходи до розуміння ролі і місця селективної регіональної політики в регіональній економічній політиці держави. Селективна регіональна політика або ототожнюється з регіональною економічною політикою держави [5] або розглядається як її складова частина [6]. Вибір об'єктів селективної регіональної політики залежить від цілей регіональної економічної політики держави, які, як відомо, формують дві моделі регіональної політики (ефективність/рівність) і залежно від цільових орієнтирів, можуть вибірково впливати або на проблемні регіони (модель «рівність»), або на розвинені регіони – «полюси зростання» (модель «ефективність»).

Виходячи з вмісту моделей регіональної політики, селективна політика може бути підрозділена на поляризовану і вирівнюючу (табл. 1). Поляризована селективна регіональна політика передбачає пріоритетну підтримку одного або декількох виділених регіонів, що мають найбільш високий економічний і інвестиційний потенціал, в збиток іншим регіонам.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика видів регіональної селективної політики
держави [5 – 6]

Ознака	Селективна політика		
	поляризована	вирівнююча	
		стимулююча	стримуюча
Загальні принципи	Принципи нодалної системи, коли у регіоні існує «вузол», що генерує поступальний рух з метою максимізації національного доходу	Принципи соціальної справедливості, коли жителі всіх регіонів мають приблизно рівні можливості для досягнення добробуту	
Об'єкти селективної політики	Регіони, що мають максимальний потенціал економічного зростання	Відсталі та депресивні регіони, райони нового освоєння, прикордонні території	Перевантажені міські агломерації
Мета селективної політики	Максимізація загальнонаціонального добробуту за рахунок ефективного використання економічного потенціалу регіонів – полюсів зростання	Зниження міжрегіональних відмінностей шляхом стимулювання зростання відсталих і депресивних регіонів	Зниження міжрегіональних відмінностей шляхом заборони зростання мегаполісів
Задачі селективної політики	Раціональний розподіл виробництва у просторі. Стимулювання ефективної просторової організації виробничих сил	Вирівнювання економічного і соціального розвитку регіонів. Скорочення числа проблемних регіонів. Вирішення проблем розвитку проблемних регіонів	Заборона зростання економічного потенціалу міської агломерації для нівеляції міжрегіональних відмінностей
Основні методи та механізми селективної політики	Розробка великомасштабних програм організації території на базі полюсів зростання, центрів і осей розвитку. Стимулювання розвитку внутрішніх аралів найбільших агломерацій	Розробка крупних регіональних програм відсталих регіонів. Економічні важелі регулювання проблемних територій. Стимулювання максимального використання внутрішнього потенціалу проблемних регіонів (створення зон вільного підприємництва, промислових і наукових парків, стимулювання розвитку дрібного і середнього бізнесу)	Контроль за розміщенням виробничих потужностей в крупних містах і використання інших адміністративних методів регіональної політики

Ознака	Селективна політика		
	поляризована	вирівнююча	
		стимулююча	стримуюча
Країни, що використовують конкретний вид селективної регіональної політики	КНР (1970 – 1990-е рр.), Греція (1960 – 1980-е рр.), Республіка Корея (1960 – 1980 рр.), Японія (1960 – 1970-е рр.)	США, Європейський Союз, Канада, Нідерланди (друга половина 1960-х рр.), Республіка Корея (1990-е рр.)	Нідерланди (1990-е рр.), Франція (1950 – 1970-е рр.), Великобританія (1950 – 1970-е рр.), Японія (1970 – 2000 рр.)

Це дозволяє забезпечити приплив інвестицій у виділені регіони країни, які використовуються як «локомотив» («полнос зростання») для прискореного розвитку всієї економіки. У свою чергу, державне економічне зростання приводить до поступового підйому економіки відсталих регіонів.

Спираючись на основний зміст моделі «ефективності» регіональної політики, можна сформулювати основні завдання поляризованої селективної політики, а саме: раціональний розподіл виробництва в просторі; використання виробничого потенціалу кожного регіону з метою зростання загальнонаціонального добробуту; стимулювання ефективної просторової організації країни.

Вирівнююча селективна регіональна політика є політикою вирівнювання економічного розвитку й інвестиційних потенціалів регіонів країни. Об'єктами даної моделі селективної регіональної політики є проблемні регіони. Вибір регіонів, які повинні стати об'єктами вирівнюючої селективної регіональної політики, є складним завданням, яке вирішується кожною країною самостійно. Залежно від цього вибору визначається і набір інструментів селективної регіональної політики, за допомогою якого власті мають намір вирішити їх проблеми.

Коли об'єктами вирівнюючої політики виступають регіони, що відстають в розвитку, можна говорити про її стимулюючий характер, якщо ж об'єктами селективної політики є перенаселені міські ареали – мегаполіси, то вирівнююча політика носить стримуючий характер.

Як стимулююча так стримуюча політика базуються на загальному принципі соціальної справедливості, тобто такому просторовому розподілі економічної активності, при якому жителі всіх регіонів мають рівні можливості досягнення бажаного добробуту. Даний принцип відображає вміст моделі «рівності» регіональної економічної політики.

Проте цілі досягнення заявленого принципу в стимулюючої і стримуючої селективної політики різні. Метою стимулюючої селективної політики є вирівнювання економічного і соціального розвитку країни за рахунок вирішення проблем депресивних і відсталих регіонів. В разі реалізації стримуючої селективної політики досягнення принципу «соціальної справедливості» забезпечується заборонаю (обмеженням) зростання економічного потенціалу міської агломерації.

Стимулююча селективна політика проблемних регіонів направлена на реалізацію лише таких цілей, які не можуть бути досягнуті автоматично в результаті дії ринкових механізмів. На нашу думку, селективна підтримка проблемних територій відрізняється від інших заходів державного регулювання територіального розвитку (наприклад, від абсолютно знеособлених трансфертів) обов'язковою адресною і цільовою спрямованістю.

Виходячи із запропонованого підходу до формування селективної політики, доцільно класифікувати інструменти впливу держави на регіональний розвиток. За характером дії на об'єкт селективної регіональної політики, можуть бути виділені дві групи інструментів: такі, що обмежують економічний розвиток або стимулюють розвиток регіону.

Стимулюючі інструменти регіонального розвитку можуть застосовуватися і в разі проведення поляризованої, і при реалізації вирівнюючої селективної політики. Різниця полягає лише в об'єктах селективної регіональної політики: поляризована політика направлена на стимулювання розвитку регіонів «полюсів зростання»; при використанні вирівнюючої політики об'єктом стимулювання виступають проблемні регіони. Інструменти, що стимулюють внутрішній потенціал

розвитку регіону, направлені на використання природних переваг тих або інших територій.

Обмежуючі інструменти використовуються лише при проведенні вирівнюючої політики, об'єктами якої виступає перенаселена міська агломерація.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Резюмуючи, доцільно відмітити: селективна регіональна політика є самостійним типом регіональної політики держави, вміст якої залежить від вибраної державою на даному історичному етапі моделі регіональної політики; селективна регіональна політика держави за об'єктами впливу підрозділяється на вирівнюючу і поляризовану, а за характером дії на стимулюючу і стримуючу, що дозволяє формувати диференційовану селективну політику залежно від мети селективної регіональної політики; запропонована двохкритерійна класифікація інструментів селективної регіональної політики дозволяє визначити обмежуючий і стимулюючий характер дій держави при розробці регіональної політики підтримки проблемних територій.

Література

1. Вавдіюк Н.С. Діагностика забезпечення економічної безпеки держави на регіональному рівні Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01 / Н.С. Вавдіюк; Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2005. – 20 с.
2. Похилюк В. В. Держава в транзитивній економіці: регулювання економіки, аналіз та стан економічної безпеки: [монографія] / В. В. Похилюк. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008 – 403 с.
3. Тумакова М. С. Экономическая безопасность государства в разрезе привлечения иностранных инвестиций / М. С. Тумакова // Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку: зб. тез II Міжнародної наук.-практ. конф. – Макіївка, 2010. – Том III. – 164 с.
4. Губський Б. В. Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Богдан Володимирович Губський. – К. : ДП Укрархбудінформ, 2001. – 122 с.
5. Зінченко О.П. Регіональна політика підтримки інноваційної діяльності в малому бізнесі [Текст] / О. П. Зінченко [и др.] ; Науково-дослідний ін-т соціально-економічних проблем міста. - К. : НДІСЕП, 2005. - 99 с.
6. Регіональна політика та механізми її реалізації [Текст] / ред. М. І. Долішній ; НАН України, Інститут регіональних досліджень. - К. : Наукова думка, 2003. - 504 с.